

AZ EREDETI TULAJDONOS ÉS A JÓHISZEMŰ VEVŐ HELYZETE A KULTURÁLIS JAVAK VISSZASZOLGÁLTATÁSÁT CÉLZÓ PEREKBEN

VADÁSZ Vanda
tudományos segédmunkatárs (TK JTI)

1. Bevezetés

A kulturális javak védelme mindannyiunk közös érdeke. A műtárgyak piaca hatalmas forgalmat generál, az eladások évente körülbelül 45 milliárd dollár értékű összeget mozgatnak, mely szám évről évre egyre nő.¹ A műkincsek iránti hatalmas kereslet azonban azok integritását is veszélyezteti. A területen virágzik a feketekereskedelem, mely ellen a küzdelmet az egyes államok kulturális javakra vonatkozó igencsak differenciált szabályozása – a tendenciák tükrében² – csak hátráltatja. Az egyes országokon belül a kulturális javakat védő szabályok szintén szerteágazók. Ez azonban szükségszerűen van így: a jog egy komplex területéről beszélünk, melyben többek között a nemzetközi jognak, polgári jognak és a nemzetközi magánjognak is meghatározó szerepe van.³

Az írás a nemzetközi magánjog szemszögéből kíván a tisztázatlan eredettel rendelkező, illetve lopott műtárgyak jogi sorsának egy mozzanatával foglalkozni, mégpedig a szemben álló két peres fél jogi helyzetének alakulásával. A kollíziós jognak ti. ‘Iustitiához méltó’ feladata van a műtárgyak visszaszolgáltatását célzó perekben: olyan helyzetben is igazságot kell szolgáltatnia, amikor ‘be van kötve a szeme’, hiszen a pontos körülmények sokszor ismeretlenek: a műtárgyak tekervényes múltjának felgöngyölítése az esetek nagy részében lehetetlen. Kardot kell adnia az eredeti tulaj-

¹ Marc-André RENOLD: *The Legal and Illegal Trade in Cultural Property to and Throughout Europe: Facts, Findings And Legal Analysis*. Joint European Commission-UNESCO Project: „Engaging the European Art Market in the fight against the illicit trafficking of cultural property” (2018) 3.

² Uo.

³ SZABÓ Sarolta: A kulturális javak (és a lopott dolgok) speciális védelme az új Nemzetközi magánjogi törvényben. In: BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.): *Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Kodifikációs előtanulmányok*. Budapest, HVG Orac, 2016. 160.

donos kezébe, aki – legyen magánszemély vagy az állam – bűncselekmény áldozata, s polgári perben próbálja visszakövetelni ellopott tárgyát. Ez a kard azonban nem vághat olyan élesen, hogy megcsorbítsa a tárgy későbbi, jóhiszemű vevőjének jogait. Hiszen, akár illegális ásatás útján forgalomba kerülő, akár ellopott műtárgyról van szó, a helyzet hasonló képet mutat: kellő idő elteltével, esetleg egy másik földrészen a tárgyat értékesítik, megvásárolja egy – adott esetben – jóhiszeműen eljáró vevő.⁴

Mérlegre kerülnek tehát a tárgy feletti tulajdonjogért kardoskodó két fél érdekei, jogosítványai. Ismerve a kulturális javak, mint sajátos tulajdonságokkal bíró ingók természetét,⁵ valamint a velük jellemzően kapcsolatba kerülő országok szabályozási megoldásait, a kollíziós jog feladata, hogy a kapcsolódó elvek olyan rendszerét szabja, mely kiegyenlíti a mérleg két serpenyőjét.

A következőkben görcső alá vesszük, mely tényezők azok, melyek megmérettetésre kerülnek. Az eredeti tulajdonosi és a jóhiszemű vevői minőség definiálása után foglalkozunk az eredeti tulajdonossal szemben fennálló gondossági követelményekkel, a jóhiszemű vevő számára biztosított védelmi eszközökkel, az egyes jogrendszerek kérdéskörhöz viszonyuló differenciált hozzáállásával, esetjogával.

A *common law* országok közül az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok szabályozásának alakulását mutatjuk be, tekintettel arra, hogy „London és New York a műkereskedelem talán a két legnagyobb célpiaca.”⁶ A kontinentális jogrendszerrel bíró országok jeles képviselőiként pedig hazánkat, Németországot, illetve a leginkább végletes szabályokat érvényben tartó Olaszországot vizsgáljuk meg.

2. A restitúciós perek szereplői

A kulturális javak visszaszolgáltatása terén kialakult szabályozási sokféleség egyik fő eredője a jóhiszemű vevőhöz történő eltérő viszonyulás. Tudniillik két olyan nagyobb terület van a polgári jog rendszerén belül, amelyben a *common law* és a civiljogi országok szabályozása gyökerestül eltérő megoldást követ. Az egyik a leszármazók öröklésének szabályozási rendje, a másik a – témánk szempontjából releváns – jóhiszemű vevő helyzetéhez való hozzáállás.⁷

⁴ Burke szavaival élve, mindkét fél érdeke kétségkívül elismerésre és védelemre méltó, mindkettő azonban egy időben nem kielégíthető. A szabályozásnak az egyik fél irányába kedvezni kell, elismerve azt, hogy a másik fél saját hibáján kívül szenved ebből kifizetőlag hátrányt. Ugyanis vagy az eredeti tulajdonos veszti el a műtárgyat, amelyet a jóhiszemű vevő megtart, vagy a jóhiszemű vevő kénytelen visszaadni a tárgyat és lemondani az árról, amelyet azért az eladónak fizetett. Karen Theresa BURKE: *International Transfers of Stolen Cultural Property: Should Thieves Continue to Benefit from Domestic Laws Favoring Bona Fide Purchasers. Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Journal*, vol 13. (1990) 442–443.

⁵ Ld. CSEHI Zoltán: A kulturális javak fogalmáról – egy univerzális dologkategória születésének történetéhez. In FALUDI Gábor (szerk.): *Liber Amicorum Studia P. Gyertyánfy dedicata. Ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK PJT, 2008. 153–185.

⁶ Patty GERSTENBLITH: Schultz and Barakat: Universal Recognition of National Ownership of Antiquities. *Art Antiquity and Law*, vol 14. (2009) 22.

⁷ John Henry MERRYMAN: The Good Faith Acquisition of Stolen Art. Stanford Law School. *Research Paper*, No. 1025515 [http://ssrn.com/abstract=1025515] (2007) 2.

A visszaszolgáltatási per résztvevői adott esetben az eredeti tulajdonos, aki szeretné visszakövetelni jogellenesen elvett tárgyát, valamint a vevő, aki a tárgyat birtokolja.⁸ Ez a vevő sok esetben jóhiszemű a tárgy eredetével kapcsolatban. A jogrendszerekben eltérés tapasztalható azon a téren, hogy a vevőtől a körütekintés milyen mértékét várják el egy műtárgy vásárlásakor, de ha tekintettel vagyunk arra, hogy a piacon lévő tárgyak 80-90 százaléka azonosítatlan eredetű,⁹ megérthetjük, hogy a vevőtől elvárt gondosság mértéke a legtöbb esetben nem túl magas – nem terjed ki a műtárgy előéletének hosszadalmas (és bizonyára költséges), tüzetes felderítésére.¹⁰

Az eredeti tulajdonos, legyen az magánszemély vagy állam, bűncselekmény áldozata, aki polgári perben próbálja visszakövetelni ellopott tárgyát. A tulajdonossal szembeni elvárásként merülhet fel a bűncselekmény megelőzése érdekében tett intézkedések sora, valamint a tárgy eltulajdonítását követően annak felkutatása, s e tény bejelentése. A tulajdonostól elvárt gondosság mértékével kapcsolatban, mint azt látni fogjuk, teljesen objektív mérce még nem született.¹¹

3. A jóhiszemű vevő helyzete az angolszász és kontinentális jogokban

Az imént vázolt érdekkonfliktus gócpontjában a lopott dolgon történő tulajdonszerzés dologi jogi problematikája áll, amelyet különböző módon szabályoznak az angolszász és a kontinentális jogrendszerek.

A *'nemo plus iuris'* elvét, a jóhiszemű vevő kivételével ugyan mindkét jogrendszer képviselői alkalmazzák, azonban a tulajdonból bűncselekmény által kikerült dologgal kapcsolatban már megoszlanak a nézetek.¹² A *common law* rendszerek anyagi jogi szabályai szerint ilyen esetben nem történik tulajdonszerzés,¹³ míg a civiljogi országok szabályozása szerint igen – bizonyos feltételek megléte esetén. E jogok működésének alaptétele, hogy a jóhiszemű vevő jogcímet szerezhet, s az eredeti tulajdonos elveszti a tárgyhoz fűződő jogait, akármekkora gondosságot is tanúsított annak megőrzése, felkutatása terén. Így általánosságban elmondhatjuk, hogy a *common law* rendszere – a bűncselekmény bizonyítása esetén – a kulturális javakat érintő, az eredeti tulajdonos

⁸ A két résztvevő közé beékelődő harmadik szereplő (esetleg többen is), aki a tárgyat az eredeti tulajdonostól jogellenesen elvette, illetve továbbadta. Ez a szereplő azonban „dolga végeztével” általában eltűnik a színről – a visszaszolgáltatási perben nem vesz részt.

⁹ PATTY GERSTENBLITH: Controlling the International Market in Antiquities: Reducing the Harm, Preserving the Past, *Chicago Journal of International Law*, vol. 8., no. 1. (2007–2008) 178.

¹⁰ Ahogy Schwartz és Scott kifejtette összehasonlító gazdasági elemzésében: „[...] a vevő számára kevésbé költséges megteremteni jóhiszeműsége látszatát, mint hogy ellenőrizze a tárgy esetleges jogellenes eredetét”. ALAN SCHWARTZ – ROBERT E. SCOTT: Rethinking the laws of good faith purchase. *Columbia University School of Law, Columbia Law and Economics Working Paper*, No. 398 (2011) 10.

¹¹ ????????

¹² SZABÓ SAROLTA: Elkobzott műalkotások és állami immunitás az amerikai bíróságok előtt. In: CSEHI ZOLTÁN – RAFFAI KATALIN (szerk.): Állam- és magánjog – Törekvések és eredmények az Európai Unió joga, a nemzetközi magánjog, polgári jog és polgári eljárásjog keresztmetszetében. Budapest, Pázmány Press, 2014. 416–417.

¹³ A *'nemo dat qui non habet'* elve szerint az áru nem ruházható át érvényesen, ha az eladó nem rendelkezett érvényes jogcímmel.

és a jóhiszemű vevő között fennálló jogvitában az eredeti tulajdonosnak kedvez,¹⁴ míg a kontinentális rendszer adott esetben a jóhiszemű vevőt részesíti erősebb védelemben. A helyzet azonban ennél árnyaltabb.

3.1. A kontinentális jogrendszerrel bíró országok szabályozási jellegzetességei

Alaptételünk szerint tehát a civiljogi országokban a *bona fide* szerző számára kedvező jogszabályi környezet él. Ezt a kontinentális jogrendszerű országok azon jellemzőjével lehet indokolni, hogy a kereskedelmi forgalom zavartalan rendjének biztosítása a polgári jogi szabályozás egyik elsődleges célja.¹⁵

Hazai, jellegzetesen kontinentális szabályozásunkban a lopott dologon történő, jóhiszemű vevő általi tulajdonszerzést a Polgári törvénykönyv¹⁶ 5:39. és 5:40. szakaszai szabályozzák. A tulajdonostól történő tulajdonszerzés főszabályának¹⁷ kimondása után található a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés kivételszabályai. Két ilyen esetkör kap helyet a magyar szabályozásban: egyrészt az ingó jóhiszemű vevő által, kereskedelmi forgalomban és ellenérték fejében történő szerzés esete,¹⁸ másrészt a pénz és értékpapírok nem tulajdonos által történő átruházásának kivétele.¹⁹ A nem tulajdonostól szerző jóhiszemű vevő tulajdonosi pozíciójának megállapítására tehát a magyar anyagi jog lehetőséget ad. A Ptk. 5:39. § (4) bekezdése kifejezetten rögzíti, hogy a jóhiszemű vevő általi tulajdonszerzés esetén „megszűnnek a harmadik személynek a dolog terhelő olyan jogai, amelyek az átruházás előtt keletkeztek, és amelyek fennállása tekintetében a tulajdonjogot megszerző fél jóhiszemű volt”, tehát a tulajdonjog eredeti szerzémódjának egyik esetéről van szó. A szabályozás célja a kereskedelmi forgalom biztonságának garantálása²⁰ és az ellenérték fejében jóhiszeműen szerző fél érdekeinek védelme. A vevő jóhiszeműségének megállapítására szolgáló mérce egy objektívizált, rugalmas mérce. Kiindulópontként elmondható, hogy „[j]óhiszeműnek a szerző akkor minősülhet, ha nem tudott és a körülményekre tekintettel nem is kellett tudnia arról, hogy az átruházó kereskedő nem tulajdonos és nincsen joga az eladott dolog felett a saját nevében rendelkezési jogot gyakorolni”.²¹ A jogalkalmazónak esetről esetre kell mérlegelnie az adott helyzetben elvárható magatartást. Ezen a ponton ki kell térnünk a Budai Központi Kerületi Bíróság 2017-es döntésére.²² Figyelemmel kell lenni ugyanis arra a tényre, hogy a bírósági gyakorlat finomított a jogszabály *bona fide* vevőt erős

¹⁴ A megoldást a jogirodalomban a hangzatos ‘tolvaj-szabály’ elnevezéssel illetik.

¹⁵ Bővebben ld. Mara WANTUCH-THOLE: *Cultural Property in Cross-border Litigation. Turning Rights into Claims*. Berlin, De Gruyter, 2015.

¹⁶ 2013. évi V. törvény a Polgári törvénykönyvről (Ptk.)

¹⁷ Ptk. 5:39. § (1) „Átruházással a dolog tulajdonosától lehet a tulajdonjogot megszerezni.” Rögzítésre kerül a főszabály, a ‘*nemo plus iuris*’ elve.

¹⁸ Ptk. 5:39. § (2)–(4).

¹⁹ Ptk. 5:40. §.

²⁰ A fentiekből logikusan következik, ha a vevő a kereskedelmi forgalmon kívül szerzi meg a lopott tárgyat, a szerzés kockázatát maga viseli.

²¹ VÉKÁS Lajos: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, CompLex, 2013. 392.

²² 19.P. 20062/2017/10.

pozícióba helyező állásán és úgy alakította ki a kivételszabályok értelmezését, hogy adott esetben az eredeti tulajdonossal szemben is méltányos eredményre vezessenek.

Az eset tényállása szerint a felperes múzeum 1937-ben vásárolta meg az 1911-ben készült 'Virágszendélet' című festményt, mely a második világháború ideje alatt tisztázatlan körülmények között eltűnt. A több tízmilliós összegre becsült festményt a múzeum háborús veszteségként bejelentette, s azt hivatalos jegyzékbe vették. A festményt ezt követően csak 2015-ben bukkant fel, amikor is egy aukciósház árverési tételként hirdette azt. A múzeum felszólította a festményt az aukciósházon keresztül eladni kívánó, birtokban lévő alperest a festmény kiadására, aki a felhívást megtagadta. A múzeum bírósághoz fordult a műtárgy visszaszolgáltatása érdekében. Érvelésében arra hivatkozott, hogy őt mint tulajdonost a háborús események során jogalap nélkül fosztották meg a festmény birtokától, amely így a tulajdonából jogszerűen sosem került ki. Az alperes vevő előadta, hogy a műtárgyat egy melbourne-i aukciósház 1992-es nyilvános árverésen szerezte, azóta a műtárgyat lakásában kiállítva tartotta. A szerzéstől bizonyítékként egy számlát (amelyen a kép árát eltakarta) és egy aukciósházzal váltott emailt csatolt. Érvelésében hivatkozott a tényre, miszerint az ausztrál aukciósház egy kifejezetten műtárgyak adásvételével foglalkozó kereskedő cég, amely rendszeresen árveréseket szervez, így a képet kereskedelmi forgalomban szerezte meg. Az aukciósházzal kötött szerződés hiányát a szektorban szokásos eljárás²³ követésével indokolta. Továbbá megjegyezte, hogy 1992-ben még semmilyen olyan adat nem merült fel, amely arra utalt volna, hogy a kép eredetével kapcsolatban a jogellenesség, vagy bármilyen rosszhiszeműség felmerülhet.

A bíróság döntésében a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés kivételszabályát alkalmazta, mely során kifejtette, hogy

„[a] kialakult bírói gyakorlat a kereskedelmi forgalomban való szerzés fogalmát szűken értelmezi. Az irányadó bírói gyakorlat alapján csak akkor állapítható meg kereskedelmi forgalomban történő szerzés, ha a szerződést eladói pozícióban engedéllyel bíró, és saját nevében, például tulajdonosként vagy bizományosként eljáró természetes vagy jogi személy, jogszerűen végzett üzleti tevékenysége keretén belül köti olyan dologra, amelyet a kereskedő a normális, üzletszerű és jogszerű gazdasági tevékenységének a körében értékesít.”

Az alperes azonban – olvasható a döntésben – az eljárás során nem bizonyította, hogy a festményt kereskedelmi forgalomban szerezte, vagyis hogy „a szerződést eladó pozícióban, engedéllyel bíró és saját nevében eljáró Aukciósház jogszerűen végzett üzleti tevékenysége keretén belül kötötte a festmény átruházására az [...] alperessel”. A szerződés kereskedelmi forgalomban kötöttségének minősége így a bíróság döntése szerint nem volt megállapítható, ennek hiányában pedig az alperes jóhiszeműségének

²³ „[...] egyetlen árverőháznak sem készít szerződést az árverésen szerzett ingóságok eladása alkalmával, ez a hazai árverési gyakorlatból is ismert és köztudott. Megtörténik az árverésen tartott licit, a legmagasabb árat kínáló árverező megszerzi a jogot a kép neki történő kiadására, feltéve, ha kifizeti a vételárat. Az árverőháznak a kép eladásáról számlát állít ki [...]” 19.P. 20062/2017/10.

faktorait nem volt szükséges vizsgálni.²⁴ Az eredeti tulajdonos tehát semmiképpen nem nevezhető eszköztelennek polgári jogi szabályozásunk alapján. A kivételszabály szűk értelmezésén túl a jogszabály az eredeti tulajdonos védelmének biztosítását úgy oldja meg, hogy az kártérítési igénnyel léphet fel az eladóval szemben.

Az ingó esetleges *lopott voltának* polgári jogi szabályozásunk nem tulajdonít megkülönböztetett figyelmet, a problémakör kezelése azonos módon történik a nem tulajdonos általi átruházás egyéb aleteivel. Ez tovább erősíti a jóhiszemű vevő védelmét, amely fogyasztóbarát megoldás ellenpontjaként a bűnözés visszaszorításának érdeke jelenik meg, s amelyre tekintettel egy külön kivételszabály megalkotása megfontolandó lehet.²⁵

Egy ilyen kivételszabály létrehozása nem lenne példa nélküli. Nem is szükséges ‘messzire mennünk’²⁶ hasonló megoldás után kutatva, hiszen ilyen szabályt találhatunk a tulajdonszerzés terén a magyar Ptk.-hoz hasonló tematikával rendelkező német Polgári Törvénykönyvben.²⁷ A jóhiszemű vevő tulajdonszerzésére vonatkozó szabályok természetesen itt is a dologi jogot szabályozó részben találhatók,²⁸ amellyel kapcsolatban azonban több elkülönített esetkör kerül kiemelésre.

A vonatkozó fejezet az ingók tulajdonjogának megszerzésével és elvesztésével foglalkozik,²⁹ s hasonlóan a magyar Ptk. felépítéséhez, az első szakaszokban a tulajdonátruházás rendes módját szabályozza. Ez, jellegzetes kontinentális szabályozás lévén, a német polgári jogi rend szerint is jogcímes-tradíciós rendszeren alapszik. A kivételszabályok ezt követően kaptak helyet, melyek egyike a jogcímmel nem rendelkező személytől történő jóhiszemű szerzés. A BGB 932. § szerint a nem tulajdonostól szerző fél is megszerzi a dolog tulajdonját, ha a szerzés időpontjában jóhiszemű volt. Látható, hogy a jóhiszemű vevő a német rendszer alapján is erős védelmet élvez. A jóhiszeműség megállapításával kapcsolatban a törvényi kitétel szerint „a szerző fél nem tekinthető jóhiszeműnek, ha tudatában van, illetve súlyos gondatlanság eredményeként nincsen tudatában annak, hogy az átruházó nem tulajdonos.”³⁰ Külön szabályhely foglalkozik azonban az ‘elvesztett ingók’³¹ jóhiszemű szerzésével. A 935. szakasz (1) bekezdése kimondja, hogy a jóhiszemű vevő nem szerzi meg a tulajdonjogot, ha a dolog lopás útján került ki az eredeti tulajdonos birtokából, vagy más hasonló módon tünt

²⁴ A bíróság döntésében utalt rá, hogy a bizonyítékként benyújtott számlán a kitakart vételár ténye szerepet játszhatott volna a jóhiszeműség értékelése során.

²⁵ Ld. Nagy Csongor István polgári jogi kodifikáció kapcsán megfogalmazott gondolatait. NAGY Csongor István: Ingók tulajdonjogának nem tulajdonostól való megszerzése: omnes plus iuris... *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2005/1.

²⁶ A Ptk. kodifikációjában a német Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) sok megoldása került átvételre a dologi jog területén is (ld. zálogjogi szabályok).

²⁷ Bürgerliches Gesetzbuch 1900.

²⁸ BGB 3. könyv.

²⁹ ‘Erwerb und Verlust des Eigentums an beweglichen Sachen’

³⁰ BGB 932.§ (2).

³¹ ‘abhanden gekommenen Sachen’

el.³² A harmadik személyek esetleges dolgot terhelő jogai a német szabályozás szerint is megszűnnek.³³ A német rendszer tehát úgy kívánja garantálni a piaci forgalom biztonságát és a jóhiszemű vevő védelmét, hogy azt lehetőleg ne lehessen jogellenesen szerzett ingók továbbadására felhasználni. Ezzel egy időben az eredeti tulajdonos számára is erősebb védelmet biztosít, aki nem csak az eladóval, hanem a jóhiszemű vevővel szemben is felléphet.³⁴

A jóhiszemű vásárló védelmének kiemelése összhangban van a modern szabályozási tendenciákkal és összességében pozitívumként hathat, azonban fel kell hívni a figyelmet a kontinentális szabályozás esetleges visszásságaira is.

A legradikálisabb ‘műtárgy-vonzó’ szabályozást Olaszország vezette be, ahol a jóhiszemű vevő minden további követelmény nélkül tulajdonossá válik. A Codice Civile 1153. cikke értelmében ugyanis az a vevő, aki jóhiszeműen jár el, a nem tulajdonos eladótól is tulajdonjogot szerezhethet.³⁵ A *Stato francese v. Ministero per i beni culturali ed ambientali e De Contessini, Il diritto di autore* ügyben például a francia kormány indított pert Olaszországban De Contessini alperessel szemben. De Contessini két darab olyan faliszőnyeget vásárolt meg, mely korábban Franciaország nemzeti tulajdonban lévő múzeumából loptak el. A római székhelyű bíróság annak ellenére ítélte a tulajdonjogot a jóhiszemű vevőnek, hogy az érvényes jogcím nélkül szerezte meg a faliszőnyegeket – melyek a francia jog szerint ‘kiemelkedő művészeti jelentőségű’ bírtak, s így elidegeníthetetlenek voltak.³⁶ A jogirodalom által számon tartott, az olasz jog nyújtotta ‘kiskapukat’ bemutató klasszikus eset mégis a *Winkworth v. Christie Manson and Woods Ltd.* ügy. Az eset főszereplője egy japán *netsuke* gyűjtemény, amelyet a felperes egyesült királyságbeli otthonából loptak el 1980-ban. A műtárgyak ismeretlen úton Olaszországba jutottak, ahol egy olasz kereskedő eladta azokat egy jóhiszemű vevőnek, egy olasz gyűjtő személyében. Az eredeti tulajdonos akkor talált rá tárgyaira, amikor az olasz gyűjtő a Christie’s aukciósház egyik londoni árverésén kívánta értékesíteni azokat. Ezt követően bírósághoz fordult a tárgyak visszaszerzése érdekében. Az ügyben az olasz jog került alkalmazásra, s mivel az olasz gyűjtő adásvétel során tanúsított jóhiszeműségéhez kétség sem fért, a bíróság elutasította az eredeti tulajdonos igényét a gyűjteményre.³⁷

³² A szakasz második bekezdése kivonja az első bekezdés hatálya alól a pénzt, a bemutatóra szóló értékpapírt és az – akár internetes – nyilvános árverésen elidegenített dolgokat.

³³ BGB 936. §.

³⁴ Természetesen az elbirtoklási időn belül. A jóhiszemű szerzés és a vindikációs igény elévülésével kapcsolatban ld. FUGLINSZKY Ádám – MENYHÁRD Attila: Európai jogalkotás és nemzeti törvényhozás. (II. rész) *Polgári jogi kodifikáció*, 2002/5–6. 44.

³⁵ A jóhiszeműség elvének eleve kiterjedt alkalmazandósága van az olasz polgári jogrendben, mely a *Codice Civile* számos rendelkezésében megjelenik, s a közrend szerves részét képezi. Ld. bővebben Emanuela IFTIME: Good Faith in Domestic Sales Law. *AGORA International Journal of Juridical Sciences*, 2014. 7–8.

³⁶ Lawrence M. KAYE: The Lydian Hoard and Its Progeny: Repatriation and the Statute of Limitations. In: Elizabeth SIMPSON (ed.): *The Adventure of the Illustrious Scholar*. Leiden, Brill, 2018. 90–91.

³⁷ Valentina VADI: *Art, Cultural Heritage and the Market. Ethical and Legal Issues*. Heidelberg, Springer, 2014. 157.

3.2. Az angolszász jogrendszer egyes képviselőinek szabályozása

A *common law* országokban a tárgyunkat érintő teljes szabályozási környezet eltérően alakul, ugyanis a műtárgyakat érintő perek kimenetele sokszor az eljárási szabályok alakulásán múlik. Az anyagi jogi szabályok a *bona fide* vevőknek nem adnak számottevő védelmet,³⁸ az eljárásjogi rend azonban lehetővé teszi érdekeik érvényesítését.

Ami az Egyesült Államokat illeti, általánosságban elmondható, hogy minden állam rendelkezik önálló kereskedelmi jogi szabályozással, amelynek alapja az Egységes Kereskedelmi Kódex.³⁹ A jogcím jóhiszemű vevőre történő átruházásával a 2. könyv 403. szakasza foglalkozik. Előbbi alapján az áru vevője megszerzi azon jogokat, amellyel az átruházó rendelkezett, vagy amelyet hatalmában állt átruházni. Nem tulajdonostól tulajdonjogot szerezni a szabályozás alapján nem lehet. A tárgyak tulajdonjoga ilyenformán az eredeti tulajdonost illeti.⁴⁰ A jóhiszemű vevő tulajdonszerzése azonban az amerikai jogrendszerben sem teljesen kizárt. Ugyanis, ha az eredeti tulajdonos vissza kívánja kapni műtárgyát, megfelelő gondosságot kell tanúsítania annak felkutatása során és a visszakövetelésre nyitva álló – jogvesztő – határidőn belül lépnie kell.⁴¹

A jóhiszemű vevő tulajdonszerzésének lehetőségét ilyenformán az eredeti tulajdonostól elvárt gondosság mértékének alakulása, illetve az eljárásra nyitva álló határidő számításának módja erőteljesen befolyásolja. A határidő számításánál meghatározó a kezdő időpont meghatározása. Ennek során az első lényeges szempont a tárgy eltulajdonításának időpontja. Ha az időtartam számítása ennek az eseménynek a megtörténtekor indulna, az a jóhiszemű vevőt hozná számottevően előnyösebb helyzetbe – az eredeti tulajdonosnak ugyanis a pár éves eljárásjogi határidőn belül kellene megtalálnia az addigra akár a világ másik felére elvándorolt tárgyat.⁴² A dilemmát az amerikai bíróságok jogfejlesztő tevékenysége oldotta fel, azonban még az Egyesült Államokon belül sem létezik egy egységes rendszer a kérdés kezelésére.⁴³

Kezdetben a bíróságok az ingatlanokra kifejlesztett elévülési szabályokat alkalmazták a lopott műtárgyakra irányuló jogvitákban is. A New Jersey bíróság az *O’Keeffe v. Snyder* esetben⁴⁴ dolgozta ki a ‘felfedezés szabályát’⁴⁵, mely alapján a jogellenesen elvett kulturális javakkal kapcsolatos visszaszolgáltatási perekben az elévülés kezdő időpontja az az időpont, amikor az eredeti tulajdonos a tárgy hollétéről tudomást szer-

³⁸ A jóhiszemű vevő számára, veszteségeit csökkentendő, az anyagi jogi szabályozás adta keretek között egy út marad: azzal szemben tud fellépni, aki a tárgyat jogellenesen megszerezte, illetve számára eladta. Ez az út azonban a legtöbb esetben járhatatlan.

³⁹ Uniform Commercial Code (UCC), 1952.

⁴⁰ A jóhiszemű vevő bármiféle kompenzáció nélkül köteles visszaszolgáltatni a tárgyat.

⁴¹ Stephanos BIBAS: The Case Against Statutes of Limitations for Stolen Art. *University of Pennsylvania Law School, Penn Law: Legal Scholarship Repository*, Paper 827. (1994) 2440.

⁴² Paula A. FRANZESE: „Georgia on my mind” – Reflections on *O’Keeffe v. Snyder*. *Seton Hall Law Review*, (1989) 13.

⁴³ A jogfejlesztő folyamatról részletesen ld. VADÁSZ Vanda: A Seuso eset tanulságai a jogellenesen külföldre vitt kulturális javak visszaszolgáltatása kapcsán. *Magyar Jog*, 2017/1.

⁴⁴ *O’Keeffe v. Snyder* 83 N.J. 478, 416 A.2d 862 (1980).

⁴⁵ ‘discovery rule’

zett.⁴⁶ Az eset tényállása szerint 1946-ban Georgia O’Keeffe három darab kisméretű olajfestményét (‘Cliffs’, ‘Seaweed’ és ‘Fragments’) eltulajdonították egy New York-i galériából, amely lopásokat a hatóságoknak nem jelentették be,⁴⁷ a festmények biztosítva nem voltak. A tárgyalás során kiderült, hogy a festmények valamikor a lopást követő években a Frank család birtokába kerültek, akik harminc éven át szakadatlanul, magánrezidenciájukon kiállítva birtokolták azokat. A műtárgyakat végül 1974-ben Ulrich Frank, a Frank család egy tagja adta el Barry Snyder részére. O’Keeffe először 1972-ben jelezte bárkinek is a festmények eltűnésének tényét, amikor azt a nem sokkal korábban megalakult ADAA⁴⁸ nyilvántartásba vette.⁴⁹ A festmények 1975 szeptemberében bukkantak fel először nyilvánosan egy New York-i galériában, tulajdonosukként pedig Barry Snyder volt megjelölve.

O’Keeffe 1976-ban jelentette be a festményekre vonatkozó igényét, melyet a birtokos elutasított. A tárgyalás során Snyder az ingókra vonatkozó általános hat éves elbirtoklási határidő (lopástól számított) leteltére hivatkozott, melyet a bíróság első fokon a hatályos jogszabályok és bírósági gyakorlatnak megfelelően helyben is hagyott. A döntést a fellebbviteli bíróság változtatta meg. Érvelése szerint a kulturális javak (‘személyes ingók’) visszaszolgáltatását célzó perekben az elévülési idő megindulását méltánytalan lenne a szokásos módon számítani. A hat éves elévülési idő ezekben az ügyekben akkor indul meg, amikor az eredeti tulajdonos a tárgy hollétét felfedezte, illetve megfelelő gondosság mellett fel kellett volna fedeznie.⁵⁰ A precedenst teremtő döntés jelentősége nem csak abban áll, hogy a felfedezés szabályát a lopott műtárgyak vonatkozásában irányadóvá teszi, hanem abban is, hogy eligazítást nyújt a doktrína alkalmazása tekintetében. A felfedezés szabálya alapján ugyanis a tulajdonostól elvárt, hogy *kellő gondosságot* tanúsítson a tárgy felkutatása során, ennek a kitételnek a megvalósulását pedig szigorúan kell vizsgálni. Az eredeti tulajdonostól elvárt erőfeszítéseknek aránylania kell az ellopott műtárgy értékéhez. Ezen kívül figyelembe kell vennie a bíróságnak a döntés során a műalkotás jellegét, tulajdonságait és az eredeti tulajdonos erőfeszítéseinek észszerű és folyamatos jellegét.⁵¹ Ezek a faktorok vitán felül teret adnak a rugalmasságnak. Az eredeti tulajdonossal szembeni elvárásokat úgy lehet

⁴⁶ John Henry MERRYMAN – Stephen K. URICE – Albert E. ELSSEN: *Law, Ethics and the Visual Arts*. New York, Kluwer, 2007. 996.

⁴⁷ A bejelentés hiánya elsősorban visszásnak tűnhet, azonban a tulajdonosok hasonló jellegű reakciója nem egyedi eset. Sokszor elmulasztják a lopások bejelentését azon megfontolásból, nehogy veszélyeztessék gyűjteményük többi darabját azzal, hogy a nyilvánosság elé tárják értékes darabjaik egyes adatait. A jövőbeli lopásoktól való félelem mellett ilyen esetben félő, hogy a műtárgy végképp alásüllyed a tárgyak feketepiacának tengerében, esetleg a tolvaj, tudomást szerez a bejelentésről, megrongálja a tárgyat az eladhatóság érdekében. Utal rá: Tarquin PREZIOSI: Applying a Strict Discovery Rule to Art Stolen in the Past. *Hastings Law Journal*, vol. 49. (1997) 231.

⁴⁸ Art Dealers Association of America. A szervezet magánjegyzéket vezetett a lopott festményekről.

⁴⁹ Az elveszett és lopott műtárgyak nyilvántartását szolgáló adatbázisok jóhiszeműség bizonyításában játszott szerepéről ld. Nina M. NEUHAUS – Sophie BALAY: Databases on Lost and Stolen Art Is Consulting a Database an Inherent Requirement of Good Faith. *Art Antiquity and Law*, vol. 19. (2014).

⁵⁰ A döntést elemzi: FRANZESE i. m. 9–14.

⁵¹ Linda F. PINKERTON: Due Diligence in Fine Art Transactions. *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 22. (1990) 7.

összefoglalni, hogy az ő feladata bizonyítani, hogy megtett erőfeszítései alapján érdemes a határidő számításának eme ‘kedvezményes’ módjára, így annak alkalmazását az ügyben a bíróság méltányosnak véli.⁵² Így a jóhiszemű vevő érdekeinek figyelembevétele is megtörténik, hiszen a tulajdonos, aki nem teszi meg a megfelelő lépéseket a tárgy visszaszerzése érdekében, később nem követelhet védelmet. Az eredeti tulajdonos számára pedig nyitva áll a lehetőség, hogy követelését előadhassa még abban az esetben is, ha eltűnt műtárgyát évtizedekre szem elől is vesztette.

New York állam esetjoga ettől eltérő úton haladt. A visszakövetelésre nyitva álló időtartam kezdő időpontjának számításánál a jóhiszemű vevőnek kedvezőbb ‘követelés és megtagadás’ szabályát⁵³ dolgozta ki. Ez alapján nem elegendő az eredeti tulajdonos tudomásszerzése – annak követelnie is kell a jóhiszemű vevőtől műtárgyát, s az csak a visszaszolgáltatás megtagadása után vonható perbe. Ez a variáció nyilvánvalóan kedvezőbb az eredeti tulajdonosra nézve, hiszen több időt biztosít számára a tárgy későbbi vevőjével szembeni fellépésre.⁵⁴ A szabály alapján a jóhiszemű vevő jogcíme mindaddig érvényesnek tekintendő, míg a visszaszolgáltatás vevő általi megtagadása meg nem történik.⁵⁵ *Gerstenblith* szavaival élve, „[...] a ‘követelés és megtagadás’ szabályának célja, hogy lehetőséget adjon a jóhiszemű birtokos számára arra, hogy értesülve az eredeti tulajdonos igényéről, felhagyjon a tárgy birtoklásával, mely visszaadásának elutasítása létrehozza a megtagadást.”⁵⁶ Az igény benyújtására nyitva álló időtartam csak ezzel az időponttal kezdődik meg. A bírósági gyakorlat ebben az esetben is megkívánja – akár csak a ‘felfedezés szabálya’ alkalmazásának esetében – az eredeti tulajdonostól a tárgyak hollétének felfedése során tanúsított ‘megfelelő gondosságot’. Ennek megkövetelését pedig hívhatjuk a ‘legerősebb fegyvernek’ a jóhiszemű vevő kezében az amerikai bíróságok előtt folyó perek során.

Az előbbiekre bizonyítékul szolgál a neves *De Weerth v. Baldinger* ügy⁵⁷, amely azért mondható úttörőnek, mert az első olyan nagy esetnek nevezik, ahol az amerikai bíróság nem az eredeti tulajdonos javára döntött. Az ügy tárgyát a francia impresszionista *Claude Monet* a második világháború végén eltulajdonított egyik több mint egy millió dollárt érő festménye (‘Champs de Ble a Vetheuil’) adta. A művet Gerda DeWeerth eredeti tulajdonos követelte vissza, amelyet, állítása szerint, annak idején az ott állomásozó szövetségesek németországi kastélya előteréből vittek el. A mű 1956-ban tűnt fel a műtárgyak nemzetközi piacán, amikor egy New York-i galéria értékesítette azt. A vevő egy svájci műtárgykereskedő volt, aki a következő évben tovább értékesítette a festményt egy jóhiszemű vevőnek, Edith Marks Baldinger New York-i lakosnak. A vevő a szóban forgó festményt folyamatosan és háborítatlanul birtokolta az

⁵² Patricia Youngblood REYHAN: A Chaotic Palette: Conflict of Laws in Litigation between Original Owners and Good-Faith Purchasers of Stolen Art. *Duke Law Journal*, vol. 50., no. 4. (2001) 988.

⁵³ ‘demand and refusal rule’

⁵⁴ SZABÓ (2014) i. m. 419.

⁵⁵ Mary K. DEVEREAUX: Battle over a Monet: The Requirement of Due Diligence in the Lawsuit by the Owner against a Good Faith Purchaser and Possessor. *Loyola of Los Angeles Entertainment Law Journal*, vol. 9. (1989) 62.

⁵⁶ Patty GERSTENBLITH: International Art and Cultural Heritage. *The International Lawyer*, 2011. 404.

⁵⁷ 658 F. Supp. 688 (S.D.N.Y. 1987).

elkövetkező évtizedekben, mely adat *Monet* munkásságával foglalkozó katalógusokban is elérhető volt.⁵⁸ A mű visszaszolgáltatását célzó per megindulása egészen 1981-ig váratott magára. Az eljárás eredményeként a bíróság kimondta, hogy

„DeWeerth erőfeszítései nem voltak elegendőek ahhoz, hogy elérjék a megkívánt gondosság mértékét, amelyet egy olyan személynek kell tanúsítania, aki lopott kulturális tárgy jóhiszemű vevője ellen visszaszolgáltatási pert indít. [...] A Fellebbviteli Bíróság megállapítja, hogy DeWeerth „minimális vizsgálódása”, valamint ellopott tárgya hollétének felderítésére tett egyéb intézkedések és a tárgy eltűnéséről szóló rendőrségi bejelentés elmaradása okán kijelenthető, hogy nem tanúsított kellő gondosságot és ez a körülmény Baldinger javára értékelendő.”⁵⁹

A bíróság döntése alapján a jóhiszemű vevőt illette a festmény tulajdonjoga,⁶⁰ a visszaszolgáltatási kérelem elutasításra került.

A gondossági követelmények meghatározása azonban összetett kérdés. A legerősebb bizonyíték erre a területen született döntések közt felfedezhető ellentmondásosság. A neves *Solomon R. Guggenheim Found v. Lubell* ügyben⁶¹ született döntést olvasva ugyanis az eredeti tulajdonossal szemben az előbbiektől teljesen ellentétes elvárások fedezhetők fel a bíróság részéről. A tényállás szerint Jules és Rachel Lubell 1967-ben vette meg az ügy tárgyát képező értékes *Chagall* festményt ('Menageries'/'Le Marchand de Bestiaux') a tekintélyes Robert Elkon Galériától Manhattan-ben, mely ezt követően évtizedekig díszítette New York-i otthonukat. Az 1980-as évek végén azonban a Solomon R. Guggenheim Múzeum a műtárgy visszaszolgáltatását célzó keresetet indított a megözvegyült Rachel Lubell ellen, azt állítva, hogy azt a hatvanas évek elején lopták el a galériából. A Múzeum nem vitatta az özvegy jóhiszeműségét. Az alperes hiába hivatkozott arra a körülményre, hogy a Múzeum annak idején nem jelentette a lopást, valamint az elkövetkező több mint húsz évben sem tette meg a meg-

⁵⁸ SCHWARTZ–SCOTT i. m. 1333.

⁵⁹ Mary K. DEVEREAUX: Battle over a Monet: The Requirement of Due Diligence in the Lawsuit by the Owner against a Good Faith Purchaser and Possessor. *Loyola of Los Angeles Entertainment Law Review*, 1989. 61.

⁶⁰ Az amerikai esetjog kifejlesztette a 'hanyagság elvét' (*principle of laches*), mely eszközként funkcionál a jóhiszemű vevő kezében hasonló eljárások során. A tanra a vevő olyan esetben hivatkozhat, amikor „[...] nyilvánvaló, hogy a felperes indokolatlanul késleltette a kereset megindítását, és az alperest igazságtalanul sújtotta e késedelem.” (Meghan A. SHERLOCK: A Combined Discovery Rule and Demand and Refusal Rule for New York: The Need for Equitable Consistency in International Cases of Recovery of Stolen Art and Cultural Property. *Tulane Journal of International and Comparative Law*, vol. 8. (2000) 495.) A jóhiszemű vevőnek, aki a hanyagság elvére hivatkozik, a definíció mindkét elemét bizonyítania kell: az eredeti tulajdonos fellépése késedelmének indokolatlan voltát és az őt emiatt ért hátrányt is, mely tény adott esetben súlyos terhet ró a vevőre. Megjegyzendő, hogy az elvnek eltérő természete van az elévülési idő számításához képest, tekintettel arra, hogy az nem köti a bíróságokat. A doktrína működéséről ld. bővebben: Emily A. GRAEFE: The Conflicting Obligations of Museums Possessing Nazi-Looted Art. *Boston College Law Review*, vol. 51. (2010) 486–491.

⁶¹ 77 N.Y.2d 311, 567 N.Y.S.2d 623 (1991).

felelő lépéseket a tárgy felkutatására. „[A] New York-i Fellebbviteli Bíróság végső döntésében úgy találta, hogy [...] nem kell tekintettel lenni arra, hogy a múzeum mint eredeti tulajdonos kellő gondosságot tanúsított-e tárgyának felkutatása során.”⁶² A bíróság ennek megfelelően az eredeti tulajdonos javára döntött, hozzátéve, hogy a jóhiszemű vevőnek a vásárláskor nagyobb körültekintéssel kellett volna eljárnia. Ezt az esetet tekinthetjük az egy jogrendszeren belül uralkodó, a kulturális javak visszaszolgáltatását körül lengő bizonytalanság árulkodó jelének, vagy a jóhiszemű vevő védelmére hozott jogfejlesztő tevékenység kudarcának is. Az ügyben ugyanis a nem vitatott módon *bona fide* vevő és a legkisebb gondossággal eljáró eredeti tulajdonos közti eljárás is csak az eredeti tulajdonos végsőkéig menő védelmével végződhetett.⁶³ Döntésében az eredeti tulajdonos ilyen kiemelt helyzetbe állítását egyébként a bíróság azzal indokolta, hogy „bármely alacsonyabb szintű védelem [az eredeti tulajdonos részére] a jogellenesen elvett kulturális javak fekete kereskedelmét ösztönöznék.”⁶⁴

Hasonló logikával bír a *common law* család tagjaként az angol jog is. Az eredeti tulajdonos a hatályos szabályozás alapján keresetet indíthat a vevővel szemben a tárgy visszaszolgáltatását követelve annak tudati tartalmától függetlenül (*tort of conversion*). A tulajdonos előnyösebb helyzetben van abban az esetben is, ha a vevő jóhiszeműségéhez nem fér kétség, hiszen utóbbi nem rendelkezhet érvényes jogcímmel a vonatkozó kivételszabály nélkül érvényesülő *nemo plus juris* doktrína okán. Emellett az angol jog biztosítja az eredeti tulajdonos számára, hogy az elévülési időre tekintet nélkül lépjen fel a tolvajjal, és bármely olyan személlyel szemben, akik a tárgy jogellenes eltulajdonításában szerepet játszottak.⁶⁵

A jóhiszemű vevő a tárgy megtartása érdekében – a feltételek fennállása esetén – tulajdonképpen csak az elévülési idő leteltére hivatkozhat. Az 1980-as Elévülési törvény⁶⁶ második szakasza alapján az általános elévülési idő hat év. A lopott dolog szerzésére vonatkozó speciális szabályok a negyedik szakaszban kapnak helyet. Ez alapján a lopott dolog eredeti tulajdonosa bármikor megindíthatja a dolog visszaszerzésére irányuló pert, az általános határidőtől függetlenül. Az elévülési idő tehát nem indul meg a ‘tolvaj javára’, és senki más számára sem kedvez, aki jóhiszeműségét nem tudja később bizonyítani.⁶⁷ Ugyanis a szakasz azt is kimondja, hogy főszabályként minden vonatko-

⁶² SCHWARTZ–SCOTT i. m. 4.

⁶³ „Míg a cél a lopás áldozatainak erős védelme volt, a bíróság, a ‘követelés és megtagadás’ szabályának kifejlesztésével, a jóhiszemű vevőnek kevéske útmutatást, ezáltal pedig gyenge védelmet nyújt.” Christopher D. CUTTING: Protecting Cultural Property through Provenance. *Seattle University Law Review*, vol. 32. (2009) 958–959.

⁶⁴ Ashton HAWKINS – Richard A. ROTHMAN – David B. GOLDSTEIN: A Tale of Two Innocents: Creating an Equitable Balance Between the Rights of Former Owners and Good Faith Purchasers of Stolen Art. *Fordham Law Review*, vol. 64., issue 1. (1995) 60.

⁶⁵ Adrian PARKHOUSE: The Illicit Trade in Cultural Objects: Recent Developments in the United Kingdom. In: Barbara T. HOFFMAN (ed.): *Art and Cultural Heritage: Law, Policy and Practice*. Cambridge, Cambridge University Press, 2006. 178. Vö. Az eltulajdonított tárgy jóhiszemű vevője nem tekintendő olyan személynek, aki a tárgy jogellenes eltulajdonításában szerepet játszott. Limitation Act 1980. 4. cikk (2). Limitation Act 1980.

⁶⁷ Katharine MASON: Limitation Periods and Good Faith. *Art Antiquity and Law*, vol. 19. (2014) 99. A jóhiszeműség bizonyításának terhe egyébként szintén a vevő vállát nyomja, s közismert, hogy a bizonyítás

zó aktusról feltételezni kell, hogy a lopáshoz kapcsolódik, kivéve, ha ennek ellenkezője bizonyítást nyer. A per megindítható a tolvajjal, illetve azzal szemben, akihez a dolog a lopáshoz kapcsolódó aktussal került. Az elévülési idő számításának kezdő időpontjaként a törvény az első jóhiszemű szerzés időpontját határozza meg. Tehát, ha a birtokos bizonyítani tudja a szerzés ilyen minőségét, az elévülési idő a szerzés időpontjától a javára számítandó.

Egy műalkotás vásárlójának tehát az angol jogszabályi környezetben ajánlatos az eladó jogcímét alaposan megvizsgálni. Ha a vevő szakmájából kifolyólag közelebbi ismeretekkel rendelkezik a műtárgypiacról, például egy aukciósház, vagy múzeum alkalmazottja, a brit rendszer még az átlagosnál is magasabb gondossági követelményeket támaszt vele szemben. Erre kitűnő példa a neves 1997-es *De Preval v. Adrian Alan Ltd* ügy. Az eljárás felperesének állítása szerint 1986-ban elloptak tőle egy antik gyertyatartót Franciaországban. A tárgy 1995-ben tűnt fel a Sotheby's aukciósház egyik katalógusában, amikor is a felperes keresetet nyújtott be annak visszaszerzése érdekében. Az alperes műtárgykereskedő védekezése alapján ő a gyertyatartót 1984-ben vásárolta meg egy jó hírű New York-i viszonteladótól, az állítólagos lopás előtt két évvel.

A bíróság által lefolytatott bizonyítás alapján az alperes a tárgyat az 1980-as évek végén szerezte meg. Az angol jog szabályai az esetben úgy érvényesültek, hogy ha az alperes 1989 előtt jóhiszeműen vásárolja meg a tárgyat,⁶⁸ a vásárlás és a per megindítása közötti eltelt idő elegendő lett volna, hogy az alperes a tárgyat elbirtoklás útján megszerezze. Így a felperes elvesztette volna a visszaszolgáltatási pert, mégpedig az eljárásjogi szabályok alapján. Fontos kitétel azonban a szerző jóhiszemű voltának megkövetelése. Adott ügyben az alperes, miután megvásárolta a gyertyatartót, kétszer is megpróbálta azt nagyobb aukciósházakon keresztül értékesíteni. Ezt a bíróság a jóhiszeműség bizonyítékának vélte, amely azonban nem érte el a megkívánt mértéket. A bíróság érvelése szerint a gyertyatartó egyedisége és az alperes műkereskedő tapasztalt volta megkövetelte volna a műtárgy eredetének behatóbb vizsgálatát az alperes részéről.⁶⁹ Az alperes nem kérte az eladótól jogcíme igazolását és arra sem állt rendelkezésre bizonyíték, hogy az alperes számítógépes nyilvántartásokban vagy más források által kutatta volna a tárgy eredetét. A jóhiszeműség bizonyítása tehát nem volt sikeres, a pert az eredeti tulajdonos nyerte meg.⁷⁰

Érdekes azonban megjegyezni, hogy az angol szabályozás sem volt mindig ennyire szigorú a jóhiszemű vevővel szemben. A kulturális javakkal kapcsolatos belső szabályozások jellemzője világszerte, hogy a megfelelő egyensúly keresése során időről időre különleges kivételszabályok bukkannak fel a *'nemo plus juris'* doktrína alól.

legtöbbször majdhogynem lehetetlen. HOFFMAN i. m. 178.

⁶⁸ Az adásvétel pontos időpontját nem sikerült a perben bizonyítani, csak annyit, hogy az biztosan korábban történt a vízvonalhoz 1989-es dátumnál.

⁶⁹ A műtárgypiacon jártas féllal szemben támasztott magasabb gondossági követelményekről ld. Linda F. PINKERTON: Museums Can Do Better: Acquisitions Policies Concerning Stolen and Illegally Exported Art. *Villanova Sports & Entertainment Law Journal*, vol 5. (1998).

⁷⁰ Andrew KENYON – Simon MACKENZIE: Recovering Stolen Art – Australian, English and US Law on Limitations of Action. *The University of Western Australia Law Review*, 2002. 241–242.

Ilyen volt a briteknél az 1994-es eltörlése előtt sokat kritizált ‘nyílt piac’ szabály⁷¹ is, mely egy többszáz éves londoni kereskedelmi szokáson nyugodott. A doktrína a ma is hatályban lévő 1979-es Adásvételi törvényben⁷² foglaltatott. A törvény 22. cikkének egykori szövege szerint, a helyben érvényes szokások alapján, amennyiben az árut a nyílt piacon értékesítik, a vevő megfelelő jogcímet szerez az árura. Ennek feltétele, hogy az árut jóhiszeműen szerezte, s az eladó őt semmilyen hibáról, illetve jogcímmel kapcsolatban fennálló követelésről nem tájékoztatta. A szabály a gyakorlatban egyértelmű kivételt adott a *nemo plus juris* szabály alól,⁷³ vagyis azon vevők, akik a London területén belül működő piacokon napkelte és napnyugta közt lopott árut vásároltak, megfelelő tulajdonszerzési jogcímmel rendelkeztek.⁷⁴ A doktrína célja a kereskedelem rendes működésének biztosítása, illetve a jóhiszemű vevő védelme volt. Az Adásvételi törvény 1994-es reformja eltörölte a rendelkezést, ezzel az eredeti tulajdonos védelmének irányába billentve a mérleg nyelvét.

Az eredeti tulajdonos szinte végletesen erős védelme mellett azt az érvet szokás felhozni, hogy a jóhiszemű vevő pozíciójának erősítése segíti a tolvajok ténykedését – hiszen, ha a lopott dolgon történő tulajdonszerzés nem ütközik különösebb nehézségekbe, a vevőnek sem kell végletekbe menően körültekintőnek lenni. Lopott dolgot vásárolni így akár ‘meg is éri’, ha csak a feltételezhetően alacsonyabb árakra gondolunk is. Érdeemes azonban a témakör egyik legnagyobb szakértője, *Merryman* gondolatait is számításba venni, aki ezzel ellentétes álláspontot tett magáévá. Tanulmányában kifejti, miszerint a ‘veszteség’ eredeti tulajdonosra történő háritása arra sarkalja őt, hogy a lehető legjobban bebiztosítsa a helyzetét. Ezt pedig a következő módon teszi az eredeti tulajdonos: minden tőle telhetőt megtesz műtárgya védelme érdekében – lopásbiztos körülményeket teremt, vagyontárgyaira megfelelő biztosítást köt. Ezen intézkedések pedig a lopások számának csökkenéséhez vezetnek.⁷⁵

4. Konklúzió

Az egyes országok lopott dolgon történő tulajdonszerzéssel kapcsolatos rendelkezéseit vizsgálva láthattuk, hogy a jóhiszemű vevő helyzete még az azonos jogsaládba tartozó jogok alapján is merőben eltérően alakul. A témakör mozgatórugója nyilvánvalóan a tulajdonjog védelmének elve. Ez azonban mind a tulajdonos, mind a vevő szempontjából megközelíthető. A római jogi gyökerű, szigorúan vett és zárt logikai rendszerrel

⁷¹ ‘market overt rule’

⁷² Sale of Goods Act 1979.

⁷³ Egy érzékletes példa alapján 1993-ban két rendkívül értékes, lopott festmény (Gainsborough és Reynolds művei) egy nyílt piaci szintén kerültek megvételre 145 fontos vételáron, melyet ezt követően a vevők a Sotheby’s aukciósházon keresztül 65.000 fontért adtak tovább. A ‘nyílt piac’ doktrínája okán a vevők jóhiszeműsége az alacsony ár ellenére vélelmezve volt, velük szemben a jogcím vizsgálatának követelményét nem állították. SIMON HALFIN: The Legal Protection of Cultural Property in Britain: Past, Present and Future. *DePaul Journal of Art, Technology & Intellectual Property Law*, vol. 6., issue 1. (1995) 25.

⁷⁴ HALFIN i. m. 24.

⁷⁵ MERRYMAN i. m. 10–11.

működő *'nemo plus juris'* szabálynak lenne létjogosultsága? Ebben az esetben az eredeti tulajdonos védelme az elsődleges szempont. A másik megközelítés alapján viszont a jóhiszemű vevő tulajdonszerzésének is ugyanekkora létjogosultsága van, és nem elhanyagolható szempont annak a félnek a védelme, aki az ügylet tisztaságában joggal bízhatott.

A szabályozási sokféleség azt jelenti, hogy nincsen a témakörben egy kézenfekvő, egyetlen helyes megoldás.⁷⁶ A kulturális javak az ingó dolgok egy különleges csoportját alkotják. Különlegességük egyediségükben rejlik, melyet minden jogrendszer felismer és védelmezni igyekszik. A fentiekben megismerhettük az egyes jogrendszerek válogatott képviselőinek e nemes célra hivatott magánjogi szabályait, egyúttal tapasztalhattuk azt is, hogy a védelem igen eltérő foka és struktúrája jelenik meg egyetlen jogrendszeren belül is.⁷⁷ A bemutatott esetek tanúbizonyságot adnak arról, hogy ez a heterogén szabályozás a hasonló tényállással bíró jogvitákban a legkülönbözőbb döntésekhez vezet.

A speciális szabályok megalkotása ezen a téren mindenképpen megfontolást érdemel. Egyrészt az anyagi jogszabályok közelítése kívánatos, ha ez a különböző történeti-fejlesztési háttérrel bíró jogrendszerek közt nem is jelent egyszerű feladatot. A jogegységesítés ingoványos útjait kikerülendő, a kulturális javakra vonatkozó speciális nemzetközi magánjogi tényállások kialakítása is megoldást jelent, hiszen ezen az úton is legyőzhető a *forum shopping* káros jelensége.⁷⁸ Ha a nemzeti jogszabályok unifikációja nem is várható egyik napról a másikra, a harmonizációra irányuló törekvésnek, illetve a sajátosságokat figyelembe vevő dologkategória kialakításának mindenképpen a kulturális javak védelméről történő elmélkedés homlokterében kell állnia.

⁷⁶ MERRYMAN i. m. 17.

⁷⁷ Már a kulturális javak definiálása is nagyon nehéz feladat, s országonként, sőt akár jogi alrendszerenként eltérő kört ölel fel. Ld. BUZINKAY Péter: A kulturális javak fogalomhasználatához. Örökség, 2007/2.

⁷⁸ Ezért is példaértékű az új Kódex, a Nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény megoldása, mely külön kollíziós szabályokat állapít meg a „kulturális javai közé tartozónak tekintett dolog” vonatkozásában (46–47. §).

